

Boekbesprekingen

Dirk Duipmans, Preventie of pretentie? De effecten van een preventieproject in de provincie Groningen (proefschrift). Thesis Publishers, Amsterdam 1993, 239 p.

In het kader van het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit is een verscheidenheid aan projecten uitgevoerd. Een voorbeeld vormt het Groningse project, gestart in 1986, dat Duipmans in zijn proefschrift onder de loep neemt. De gedachte achter dit proefproject is dat het bevorderen van samenwerking tussen politie, justitie en welzijnswerk leidt tot het bevorderen van een buitenjustitiële aanpak van jongeren met politiecontacten, waardoor hun maatschappelijke positie kan worden verbeterd, zodat de delinquentie onder deze jongeren geringer wordt. Crimineel gedrag geldt als signaal voor een achterliggende psychosociale problematiek en kan niet worden opgelost met strafrechtelijke maatregelen. In plaats daarvan zouden de achterliggende problemen van de daders door hulpverlening moeten worden opgelost. Het proefproject lijkt daarmee op hulpverleningsprojecten als PREJOP (Den Haag, Amsterdam), OJCOSS (Oss) en JEKK (Doetinchem), die behalve onuitsprekbare acroniemen, als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat de effecten van het project op crimineel gedrag nauwelijks zijn geëvalueerd.

Duipmans stelt dat preventieprojecten juist een bijdrage moeten leveren aan het verminderen van criminaliteit en richt zijn onderzoek, onderdeel van de evaluatie van het betreffende project, op de vraag of het proefproject ertoe leidt dat jongeren met politiecontacten minder recidiveren. Daarnaast kijkt hij naar de invloed van het proefproject op het afhandelingsbeleid van de politie.

In het onderzoek maakt Duipmans gebruik van een onderzoeksopzet met experimentele groepen en een controlegroep, waarbij een voor- en nameting is verricht. De experimentele groepen bestaan uit jongeren met politiecontacten uit vier gemeenten in het arrondissement Groningen, waar het project is ingevoerd. De controlegroep bestaat uit jongeren met politiecontacten uit een gemeente waar het experiment niet is ingevoerd (arrondissement Leeuwarden). In de eerste plaats vergelijkt Duipmans de recidive onder leeftijdscohorten van jongeren met politiecontacten voor invoering van het proefproject, met de recidive onder cohorten van jongeren na invoering. In de tweede plaats kijkt hij of jongeren met politiecontacten voor invoering van het project, na de introductie daarvan recidiveren. Ten slotte gaat hij door matching op individueel niveau na of jongeren met politiecontacten die geen hulp ontvangen, vaker recidiveren dan jongeren met politiecontacten die wel hulp krijgen. De auteur besteedt uitvoerig aandacht aan de bezwaren van de gekozen methode, en aan de problemen bij de selectie van gemeenten, bij de steekproeftrekking en bij de dataverzameling uit de registraties van politie en hulpverleningsinstanties.

Een eerste conclusie die Duipmans trekt, is dat de introductie van het proefproject leidt tot een andere afhandeling door de politie. Na invoering van het experiment blijkt voor lichtere

zaken vaker een proces-verbaal te worden opgemaakt en komen jongeren dus vaker voor een justitiële aanpak in aanmerking dan voorheen. Ten aanzien van de centrale vraag van het onderzoek komt uit de drie analyses het overheersende beeld naar voren dat dit proefproject er niet toe bijdraagt dat jongeren met politiecontacten minder vaak opnieuw met de politie in aanraking komen. Ook als rekening gehouden wordt met de mogelijk toegenomen registratie door invoering van automatisering bij de politie gedurende het project, blijft die conclusie gehandhaafd.

Deze conclusie hoeft niet echt te verbazen. De beleidstheorie die ten grondslag ligt aan dit soort preventieprogramma's en die vooral is gebaseerd op de theorie van sociale bindingen is immers, zoals ook Duipmans aangeeft, nogal wankel. Helaas blijft de lezer volstrekt in het ongewisse over de vraag welke vormen van hulpverlening in het kader van dit project daadwerkelijk zijn geboden en in hoeverre deze iets toevoegen aan al bestaande vormen van hulpverlening. Interpretatie van de uitkomsten van dit onderzoek is daarom niet mogelijk.

F.C. Hoogewoning

Ries van der Wouden, Elisabeth ter Borg, Bert Cordia, Peter Voost en Wiert Wiertsema, met medewerking van Rick Kwekkeboom, **Evaluatie sociale vernieuwing: Een tussenrapport**. Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk 1993, 364 blz.

Het Sociale Vernieuwingsbeleid is gericht op de bestrijding van hardnekkige maatschappelijke achterstanden. Het zwaartepunt van de uitvoering van het beleid ligt bij de gemeenten. Uitgangspunt van de Sociale Vernieuwing is dat de huidige organisatiestructuur van het beleid, die wordt gekenmerkt door fragmentatie, verkokering en overregulering, een doeltreffende bestrijding van maatschappelijke achterstanden belemmert. Aangenomen wordt dat een integrale, sectoroverstijgende aanpak leidt tot een verbetering van de dienstverlening en daarmee tot een effectievere oplossing van maatschappelijke problemen. Effectieve achterstandsbestrijding impliceert zowel een wijziging in de verhouding tussen rijk en gemeenten (decentralisatie en deregulering) als in de gemeentelijke bestuursorganisatie (ontkokering, beleidscoördinatie en loketbundeling).

Deze wijzigingen in de bestuursorganisatie zijn het onderwerp van een evaluatieonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Het onderzoek is uitgevoerd in tien gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, Groningen, Dordrecht, Zwolle, Delft, Helmond, Deventer en Venlo), die allemaal deel uitmaken van de eerste groep van 37 gemeenten die met het rijk convenanten sloot over de Sociale Vernieuwing. Het tussenrapport valt in twee, ongeveer even grote delen uiteen. Het tweede deel omvat uitvoerige gevalsbeschrijvingen. Per gemeente wordt een overzicht gegeven van het Sociale Vernieuwingsbeleid.

Het eerste deel draagt een meer analytisch karakter. Om te beginnen worden de wijzigingen in de verhoudingen tussen rijk en gemeenten beschreven: de instelling van een Brede Doeluitkering Sociale Vernieuwing, de bestedingsvrijheid van de verkregen gelden en de convenanten die tussen rijk en gemeenten zijn gesloten. Uit de beschrijving wordt duidelijk dat de handelingsvrijheid van de gemeenten slechts beperkt is toegenomen, zij het dat tussen gemeenten hierin wel verschillen bestaan.

Veel aandacht wordt vervolgens besteed aan een beschrijving van de gemeentelijke plannen, zoals die in allerlei beleidsnota's zijn neergelegd. Hierbij hebben de onderzoekers vooral gekeken naar de mate waarin integratie en coördinatie in deze plannen een centrale rol spelen. De onderzoekers benadrukken reeds zelf dat het hier alleen om een beschrijving van gemeentelijke *voornemens* gaat en dat hieruit geen conclusies kunnen worden getrokken over de mate

waarin de beleidsuitvoering integratie en coördinatie ook daadwerkelijk gerealiseerd worden. De waarde van deze beschrijving is beperkt, daar de auteurs wel variatie in integratie en beleidscoördinatie tussen de onderzochte tien gemeenten vaststellen, maar niet aangeven hoe sterk deze integratie en coördinatie nu afwijken van het 'bestaande' beleid voorafgaande aan de Sociale Vernieuwing of van het beleid van niet-deelnemende gemeenten.

Als laatste onderdeel volgt een korte eerste beschrijving van de feitelijke uitvoering van twee onderdelen van het Sociale Vernieuwingsbeleid: de integrale wijkbenadering en de individuele trajectbemiddeling voor langdurig werklozen.

Uit het rapport wordt duidelijk dat zelfs onder deze deelnemers van het eerste uur de Sociale Vernieuwing slechts traag van de grond komt. Dit is des te opvallender daar de onderzoekers bij herhaling opmerken dat de Sociale Vernieuwing in deze gemeenten in meer of mindere mate een voortzetting is van het bestaande beleid. Onduidelijk blijft mede daardoor hoeveel er op uitvoerend niveau eigenlijk precies verandert. Is de Sociale Vernieuwing een nieuwe vlag die de bestaande lading dekt, of verandert er ook daadwerkelijk iets aan de uitvoering? Om hierover duidelijkheid te verkrijgen, is het gewenst dat de beleidsuitvoering na invoering van de Sociale Vernieuwing nauwkeurig wordt vergeleken met de situatie voor invoering ervan en bij voorkeur ook met situaties waarin van invoering geen sprake is.

Het onderzoek behelst primair een *procesevaluatie*. Enigszins verwarrend is dat de auteurs zelf spreken over een onderzoek naar de 'bestuurlijke effecten' van de Sociale Vernieuwing. Van een effectevaluatie is echter geen sprake. Er wordt immers niet nagegaan in hoeverre een wijziging in de bestuursorganisatie van de overheid leidt tot een effectievere bestrijding van maatschappelijke achterstanden. Hooguit wordt onderzocht in hoeverre de kwaliteit van de dienstverlening aan de burger is verbeterd, een onderwerp dat niet in dit tussenrapport, maar wel aan de orde komt in het voor 1994 geplande eindrapport.

Dit tussenrapport draagt overwegend een beschrijvend karakter. Door het trage verloop van de invoering van het Sociale Vernieuwingsbeleid heeft het rapport bovendien een sterk tentatief karakter. Nuttig en handzaam is dat veel informatie over de beleidsplannen in de onderzochte gemeenten bijeen is gebracht en geordend. Voor de meest interessante gegevens, over de feitelijke beleidsuitvoering en de effecten van het beleid op de gemeentelijke dienstverlening, moeten we echter nog wachten tot het verschijnen van het eindrapport.

H. van Goor

J.F.M. Koppenjan, Management van de beleidsvorming: Een studie naar de totstandkoming van beleid op het terrein van het binnenlands bestuur (proefschrift). VUGA, Den Haag 1993, 295 p.

Koppenjan heeft de lange duur en het grillige verloop waardoor vele beleidsvormingsprocessen worden gekenmerkt, tot onderwerp van zijn dissertatie gemaakt. Zijn vraagstelling is tweeledig: (1) welke factoren en actoren zijn op het verloop van langdurige beleidsvormingsprocessen van invloed en (2) op welke wijzen zijn deze processen te sturen of te 'managen'? Om deze vragen te beantwoorden heeft hij drie langdurige beleidsvormingsprocessen op het terrein van het binnenlands bestuur onderzocht en wel met betrekking tot de totstandkoming van de nieuwe Gemeentewet, de grote-stedenproblematiek en de bestuurlijke organisatie.

In aansluiting op zijn vraagstelling valt ook het theoretisch model waarvan Koppenjan gebruik maakt, in twee delen uiteen. Om te beginnen analyseert hij het verloop van langdurige en complexe besluitvormingsprocessen met behulp van zijn 'arenamodel', dat een nadere uitwerking is van het 'garbage can'-model van besluitvorming van Cohen, March en Olsen.

In een arena of strijdperk worden door de deelnemers aan de besluitvorming problemen en oplossingen naar voren gebracht en aan elkaar gekoppeld. De duur en de afloop van beleidsvormingsprocessen worden bepaald door de samenstelling van de arena, dat wil zeggen door de problemen die er aan de orde worden gesteld en de wijze waarop dat gebeurt, de beschikbaarheid van oplossingen voor deze problemen, de constellatie van participanten aan de besluitvorming en de mate waarin het proces onder tijdsdruk staat. Tevens wordt aandacht besteed aan de context waarbinnen de besluitvorming plaatsvindt.

Vervolgens ontwikkelt Koppenjan een typologie van arenastrategieën. Hij maakt een onderscheid tussen strategieën waarin de mogelijkheden die een arena biedt worden benut en strategieën waarin gestreefd wordt naar wijziging (inperking of uitbreiding) van de arenasamenstelling. Koppenjan onderzoekt niet het strategisch gedrag van alle deelnemers aan de besluitvorming. Zijn aandacht gaat vooral uit naar de strategieën die het ministerie van Binnenlandse Zaken toepast om de onderzochte beleidsvormingsprocessen te sturen en te 'managen'.

Aan de hand van dit conceptuele kader worden de drie beleidsvormingsprocessen eerst afzonderlijk beschreven en vervolgens onderling vergeleken. In een slothoofdstuk wordt ingegaan op de (on)mogelijkheden om het beleidsvormingsmanagement te beoordelen en worden enkele aanbevelingen tot verbetering van dat management gedaan.

Het onderzoek maakt duidelijk dat de wisselende aandacht van actoren voor een beleidsonderwerp van grote invloed is op het procesverloop. Voorts laat het zien dat ontwikkelingen in de context, zoals kabinetswisselingen, ontwikkelingen op andere beleidsvelden en veranderingen in het maatschappelijke en politieke klimaat, eveneens vaak van invloed zijn op het verloop van de beleidsvorming. Ook blijkt, niet geheel verrassend, dat deze processen slechts beperkt zijn te sturen.

De gekozen benadering is stellig de moeite waard, het biedt tal van interessante observaties en het is dan ook een nuttige aanvulling op andere besluitvormingsmodellen. Ook is het boek helder van opbouw en goed geschreven. Toch bleef ik na lezing ervan enigermate met een gevoel van teleurstelling zitten. Verschillende factoren zijn hieraan debet. De analyse van de beleidsvormingsprocessen is om te beginnen tamelijk globaal uitgevallen en bovendien is ze overwegend beschrijvend van aard. Tevens kenmerken de gehanteerde begrippen zich door een zekere vaagheid en lijkt mij hun gebruik niet altijd geheel consistent. Zo is bijvoorbeeld het onderscheid tussen problemen en oplossingen niet altijd duidelijk.

Een groot probleem vind ik voorts dat de mogelijkheden die het theoretisch kader biedt, onvoldoende worden benut. Dat is deels het gevolg van het feit dat de auteur bij de beschrijving van de beleidsvormingsprocessen er tamelijk 'traditioneel' voor kiest om steeds één 'stroom' uit het geheel aan gebeurtenissen als 'hoofdstroom' te behandelen en daarbij dan ook nog de aandacht vooral op één actor richt, namelijk het ministerie van Binnenlandse Zaken. Zo gaat bijvoorbeeld bij de behandeling van de totstandkoming van de nieuwe Gemeentewet de aandacht vooral uit naar de integrale herziening van de wet en wordt slechts zijdelings aandacht besteed aan de partiële herzieningen ervan. Hierdoor wordt één onderdeel van het geheel aan arena's en besluitvormingsprocessen overbelicht ten koste van de andere. Het bijzondere van het 'garbage can'-model, waarin juist wordt uitgegaan van het *geheel* aan 'vuilnisvaten' (besluitvormingssituaties) waarover de actoren hun aandacht verdelen en waarin zij afwisselend hun problemen en oplossingen aan de orde stellen, komt zo onvoldoende uit de verf.

Daar komt nog bij dat het geheel te veel in beschrijving blijft steken en dat te weinig wordt verklaard, een doelstelling die de auteur aanvankelijk wel formuleert, maar die gaandeweg het boek uit het gezicht verdwijnt. Om de lange duur van beleidsprocessen te verklaren was het noodzakelijk geweest om lange en *korte* beleidsprocessen te vergelijken. De auteur heeft

hiervan afgezien, omdat op het bestudeerde terrein korte en lange processen onvergelijkbaar zouden zijn, zonder dat overigens wordt uitgelegd waarom dit zo is (p. 82). Mocht dit inderdaad het geval zijn, hetgeen nog te bezien valt, dan had Koppenjan voor de beantwoording van zijn vraag een ander beleidsterrein moeten kiezen.

H. van Goor

J.S. Svensson, Kennisgebaseerde microsimulatie. Een nieuwe methode voor het bepalen van sociaal-economische gevolgen van wet- en regelgeving in de sociale zekerheid (dissertatie). Bestuurskunde Twente, Enschede 1993, 199 p.

In dit boek wordt het computerprogramma TESSEC gepresenteerd waarin de Algemene Bijstandswet (ABW) is gespecificeerd in de vorm van als-dan-proposities met behulp van Boole's algebra. TESSEC is een zogenaamd kennissysteem en stelt ingeval van individuele bijstandsaanvragen de hoogte van de te ontvangen bijstandsuitkering vast. Als TESSEC correct functioneert dan zijn er twee toepassingsmogelijkheden. Ten eerste automatisering van de uitvoering van de ABW binnen de Gemeentelijke Sociale Diensten (GSD's). Ten tweede evaluatie van de directe gevolgen van voorgestelde wijzigingen van de ABW op zowel het microniveau van individuen als het macroniveau van de Nederlandse staatshuishouding. Dit dient dan te geschieden op basis van de beoordeling van een representatieve steekproef van individuele bijstandsaanvragen door TESSEC na implementatie van de voorgestelde wijzigingen.

Vanuit de wetenschappelijke optiek van kennisvermeerdering is met name het laatste deel van het boek interessant (hoofdstukken 6, 7 en 8). Hierin wordt verslag gedaan van empirisch onderzoek naar de mate waarin TESSEC in staat is praktijkbeslissingen binnen GSD's betreffende individuele bijstandsaanvragen te reproduceren.

In hoofdstuk 6 wordt deze vergelijking uitgevoerd op basis van een aselechte steekproef van 101 ABW-aanvragen uit de cliëntenadministratie van één GSD. De vastgestelde uitkeringen, die resulteren na de modelbeslissingen van TESSEC en na de praktijkbeslissingen binnen de GSD tijdens de verwerking van de 101 ABW-aanvragen, vertonen een Pearson-correlatie van .87 en een Spearman's rangordecorrelatie van .89. De onderlinge afwijkingen tussen de uitkomsten van modelbeslissingen en van praktijkbeslissingen blijken teruggevoerd te kunnen worden tot verschillen in de toepassing van de woonkostentoeslag en van de korting wegens inkomsten. Na aanpassing van TESSEC wordt de Pearson-correlatie .95 en wordt de Spearman's rangorde-correlatie .97. Een verantwoording van welke correlatiecoëfficiënt de meest geëigende statistische toets is, blijft echter achterwege.

In hoofdstuk 7 wordt de mate van overeenstemming tussen modelbeslissingen en praktijkbeslissingen opnieuw onderzocht op basis van data betreffende de verwerking van 449 ABW-aanvragen, die zijn gedocumenteerd in het kader van het Project Evaluatie Herziening Stelsel van Sociale Zekerheid binnen het ministerie van Sociale Zaken. De vastgestelde uitkeringen, die resulteren uit de modelbeslissingen en de praktijkbeslissingen aangaande de 449 ABW-aanvragen, vertonen een Pearson-correlatie van .78 en een Spearman's rangordecorrelatie van .72. Dezelfde vraag als bij hoofdstuk 6 betreffende de meest geëigende statistische toets, blijft ook hier onbeantwoord. Voorts is het onduidelijk hoe de 449 ABW-aanvragen zijn geselecteerd en uit welke populatie van ABW-aanvragen zij afkomstig zijn. Wel is duidelijk dat zij geen aselechte steekproef vormen.

In hoofdstuk 8 wordt de mate van overeenstemming tussen modelbeslissingen en praktijkbeslissingen na veranderingen te hebben aangebracht in de ABW opnieuw onderzocht op ba-

sis van de aan de genoemde 449 ABW-aanvragers toegekende uitkeringen. Op basis van het relatief geringe aantal afwijkingen tussen de uitkomsten van de modelbeslissingen en van de praktijkbeslissingen wordt geconcludeerd dat TESSEC goede mogelijkheden biedt voor microsimulatie van beleidsvoorstellen aangaande veranderingen in de wettelijke regelingen binnen de ABW.

Het boek bevat een heldere en adequate verslaggeving van het verrichte onderzoek. Desondanks blijft na lezing van dit werk een enigszins teleurgesteld gevoel achter. Voor wie in enige mate is ingevoerd in (computer)simulatie en kennistechnologie zijn de hoofdstukken 3 en 4 niet echt spectaculair. En hoofdstuk 2 bevat vooral een overzicht van het sociale zekerheidsstelsel en de informatievoorziening daarover. De theoretische kern van TESSEC bestaat uit de wettelijke regelgeving in het kader van de ABW. En de toepassing van TESSEC richt zich alleen op de directe gevolgen van veranderingen in deze wettelijke regelgeving. Het theoretisch gehalte van het boek is daarmee betrekkelijk laag; er wordt een instrument ontwikkeld voor beleidsontwikkeling en de evaluatie daarvan op basis van reeds bestaande kennis (in casu wetgeving) en bestaande methoden van kennisrepresentatie (in casu Artificial Intelligence: AI). Aan beide wordt niets toegevoegd. En het verrichte empirisch onderzoek naar de validiteit en betrouwbaarheid van TESSEC op basis van de gebruikte datasets levert slechts indicatieve resultaten op. Het gerapporteerde onderzoek eindigt dan ook met een overzicht van mogelijkheden voor verder wetenschappelijk onderzoek. Maar wellicht zou mijn appreciatie van het boek positiever zijn uitgevallen als ik een bestuurskundige invalshoek in plaats van een methodologische had gekozen.

Jan Faber

Peter te Boekhorst, Peter Burke en Willem Frijhoff (red.), **Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850. Een historisch-antropologisch perspectief**. Boom/Open Universiteit, Meppel/Amsterdam/Heerlen 1992, 372 p.

Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig verschenen vier boekjes onder de titel: *Het kopergeld van de Gouden Eeuw*. De historicus Van Deursen beschreef op een even boeiende als informatieve wijze hoe het alledaagse leven van 'het kopergeld': (hand)werkslieden, boerenknechten, vissers, matrozen, soldaten en (huis)vrouwen er in de zeventiende eeuw uitzag. Hij vertelde hoe mooi de Hollandse vrouwen werden gevonden, hoeveel de mannen dronken en hoe snel en graag ze elkaar met het mes te lijf gingen, wat hun religieuze voorstellingen en praktijken inhielden en hoe ze omgingen met de overheid. Kortom, een boek van een historicus over de gewone mensen in hun alledaagse doen en laten (in de Gouden Eeuw in het gewest Holland). Dit boek zou kunnen worden beschouwd als de eerste van een hele reeks van 'historisch-antropologische' studies in Nederland.

In navolging van historici in het buitenland ontdekten ook Nederlandse historici in de jaren tachtig massaal de culturele antropologie. Veel studenten geschiedenis liepen in die tijd college in dit vak naast hun reguliere colleges. Enige decennia eerder al waren cultureel antropologen begonnen aan 'historiserende' studies van (aspecten van) de westerse cultuur. In een aantal gevallen leverde de combinatie geschiedenis en culturele antropologie erg boeiende en goed leesbare studies op; ook zijn er nieuwe inzichten en nieuwe kennis voortgekomen uit deze verbintenis. Vaak ook is het resultaat niets anders dan 'gewone geschiedenis' gelardeerd met een sausje van cultureel antropologische terminologie.

In '*Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850*' met als ondertitel '*Een historisch-antropologisch perspectief*' kijkt een aantal historici en welgeteld één (!) antropoloog naar

verschillende 'groeps culturen' in het Nederlandse (lees: Hollandse) verleden. De bundel bevat opstellen over heel uiteenlopende onderwerpen als de hofcultuur van de Oranje-Nassaus, stedelijke woon- en leefcultuur, handwerkslieden en arbeiders, eer en schande in de onderwereld en in de wereld van de prostitutie, 'buurten', patroons of middelaars, de zogenoemde materiële cultuur (= gebruiksvoorwerpen in de meest ruime zin van het woord) en toverij.

Als inleiding op de bundel dient een opstel van de hand van Vrijhof waarin een panoramisch overzicht van de 'historische antropologie' en de cultuurgeschiedenis wordt gegeven. De schrijver betoogt er onder meer in dat het eerdere en indertijd vernieuwende perspectief van elite *versus* volk is verlaten. Er wordt nu door historici uitgegaan van een samenleving die bestaat uit verschillende groepen met elk een eigen cultuur. Variatie in groeps cultuur is in de plaats gekomen voor de vroegere tweedeling grote en kleine traditie. Of hiermee nieuwe en vruchtbare wegen worden ingeslagen? Misschien wel. De bundel wordt geopend met een opstel waarin de hofcultuur in de Republiek wordt behandeld. Het is voor mij naast Vrijhofs overzichtsartikel tevens het fraaiste van het geheel. Zowel de zwakke als de sterke kanten van de historisch antropologische werkwijze komen er in tot uitdrukking. Op een manier die sterk herinnert aan de methode van 'dikke beschrijving' van de Amerikaanse antropoloog Clifford Geertz worden de 'gebeurtenissen' tegen het licht van de historische achtergrond gehouden en breedvoerig uitgelegd en op deze wijze meer inzichtelijk gemaakt. Deze 'dikke beschrijving' kenmerkt zich verder door een literaire verwoording. Anders dan meestal wordt aangenomen, was er bij de Oranje-Nassaus in de 17e eeuw wel degelijk sprake van een hofcultuur. Het hof speelde bovendien een erg belangrijke rol in de Republiek. Een Engelse diplomaat uit die dagen karakteriseerde de rol van de stadhouder-vorst en zijn hof met begrippen als autoriteit, waardigheid, pracht, luister, eer, deugd en kwaliteiten. – Dat deze 17e-eeuwse diplomaat door de auteur expliciet als een antropoloog wordt voorgesteld, moet hem maar worden vergeven. – Deze kwalificaties worden vervolgens gebruikt om aan te tonen dat de Oranjes voor de Republiek veel belangrijker waren dan men zou verwachten op grond van hun formele functie van stadhouder en opperbevelhebber. 'Voor de structurele samenhang van de Republiek en voor het functioneren van de samenleving waren de Oranjes en het hof van de Oranjes als centrum van de Oranjekring onontbeerlijk.'

Nagenoeg alle opstellen zijn geschreven zonder dat er in strikte zin sprake is van een (theoretische) probleemstelling en op een veelal sterk associatieve wijze opgebouwd. Wel is dit gebeurd door lieden met veel kennis van zaken. Mogelijk is dit, het bezit van kennis van zaken en het verkeren in een bepaalde wetenschappelijke groep, ook het selectie criterium geweest voor de samenstelling van de bundel. De ondertitel 'historisch antropologisch perspectief' blijkt weinig zeggend, soms misleidend; het gaat hier allereerst om cultuurhistorische opstellen die wat antropologisch jarjon bevatten. Ook analytische begrippen als 'stand', 'klasse' en 'laag' blijven historici – toegegeven, niet alleen hen – voor schier onoverkomelijke problemen stellen. Het grootste manco vormt evenwel het ontbreken van religie. Dat is een ommissie die onbegrijpelijk is, want ook, of misschien wel juist, in het leven van alledag heeft religie een belangrijke rol gespeeld. Ook wanneer mijn vermoeden juist is dat er later een louter aan religie gewijde 'historisch-antropologische' bundel zal verschijnen, blijft dit een ommissie.

Onder redactie van Te Boekhorst, Burke en Frijhoff is een bundel cultuurhistorische opstellen verschenen over een aantal aspecten van het leven van het gewone volk ten tijde van de Republiek. Ondanks de wat kritische toonzetting van deze bespreking zijn ze nagenoeg alle lezing meer dan waard. Het boek is bovendien voorzien van een groot aantal fraaie illustraties.

Durk Hak

Sjaak Koenis, **De precare professionele identiteit van sociaal werkers**. Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, Utrecht 1993, 125 p.

Hoe valt het te verklaren dat het beeld van de zelfbewuste sociaal werker uit de jaren vijftig kon omslaan in dat van tobberige en aangeslagen professional? Op grond van deze vraag onderzocht Sjaak Koenis het fascinerende en wisselvallige verloop van de discussie over de beroepsidentiteit van het sociaal werk in Nederland na de Tweede Wereldoorlog.

In drie hoofdstukken wordt ons geschetst hoe voorstanders van een zakelijke, wetenschappelijk georiënteerde aanpak van het sociaal werk, in de jaren vijftig hun beroepsdomein met succes wisten af te grenzen van de als sociale hulp vermomde zielzorg. De ontzuiling van de jaren zestig maakte de weg vrij voor de modernisering en een spectaculaire groei van het sociaal werk. Door de uitbreiding van de sociale zekerheid ging het sociaal werk zich meer op het geestelijk welzijn richten, een verschuiving die tot uitdrukking werd gebracht door de introductie van het omvattende woord welzijnswerk.

Het welzijnswerk stelde zich niet alleen meer de leniging van de sociale nood van de sociaal-zwakken tot doel, maar het bevorderen van het welbevinden van iedere burger. Onder invloed van schaalvergroting en taakverbreding kwamen de professionele waarden van 'de modernen', vooral belichaamd in de methodische behandeling van individuele gevallen (het zogenaamde case-work), al spoedig ter discussie te staan. Bemoeiing met het (geestelijk) welzijn van het individu stond in die discussie steeds vaker tegenover de collectieve verbetering van (materiële) welvaart. Eens de oogappel van het expansieve ministerie van maatschappelijk werk, werd het welzijnswerk in betrekkelijk korte tijd het zwarte schaap van de stagnerende verzorgingsstaat.

Hoewel het onderzoek teruggrijpt op een klassieke vraag uit de beroepsociologie – welke factoren beïnvloeden de stijgingskansen van beroepen – verwerpt het tegelijkertijd de geijkte sociologische antwoorden. In plaats van het professionaliseringsstreven in het sociaal werk als te ver doorgeschoten of onvoltooid te beoordelen, brengt Koenis de veranderende opvattingen over de beroepsidentiteit in verband met de ontwikkeling van de verzorgingsstaat. Deze veelbelovende aanpak zou een nieuw licht kunnen werpen op de identiteitscrisis van het sociaal werk, als de uitwerking niet teleurstelde.

Koenis beweert namelijk in navolging van Van Doorn dat het sociaal werk opereert in het spanningsveld tussen geval en institutie en over een onvoldoende eigen kennisbestand beschikt. Zo'n typering van het sociaal werk aan de hand van de historische kenmerken van de 'klassieke' professies is niet alleen talloze malen gekritiseerd, maar ook in strijd met zijn eigen keuze vooreen contextualistische benadering. Bovendien valt de context zelf nogal mager uit. De auteur negeert bijvoorbeeld de machtsverhoudingen tussen de seksen, terwijl de socialistische heroiek waarmee het case-work in de roerige jaren zestig aan de kant werd gezet, in sterke mate 'gender'beladen was. Ook de machtsstrijd tussen het sociaal werk en zijn academische rivalen over de zeggenschap op het terrein van de sociale politiek, wordt als nauwelijks relevant voor de context van de discussie over de beroepsidentiteit terzijde geschoven.

L. Bervoets

L. Rademaker, **Beknopte inleiding tot de sociologie. Karakteristiek, ontwikkeling en diversiteit**. Van Gorcum, Assen 1993, 74 p.

Het is op zijn minst gedurfd de markt en in dit geval de nog voortdurend krimpende markt der sociologen te voorzien van weer een inleiding in het eigen vak. Dit avontuur is trouwens niet

alleen opmerkelijk vanwege de tanende belangstelling voor de genoemde discipline, maar ook vanwege het feit dat er al veel (goede) inleidingen zijn verschenen en het voor een ieder overduidelijk is dat iets spectaculairs er op dit niveau niet (meer) inzit. Eigenlijk kan niemand beter dan Rademaker zelf dit beamen gezien zijn staat van dienst bij het in kaart brengen van de (vaderlandse) sociologie. Dat alles neemt niet weg dat het boekje – het gaat om een werk van nog geen 75 pagina's – er mag zijn, en dat zelfs in de dubbele betekenis van het woord.

In de eerste plaats heb ik nog maar zelden de essentie van het vak zo duidelijk, wellicht is het zelfs gepermitteerd om te zeggen 'zo aardig', en zo beknopt bij elkaar gezien. Als in een bouwpakket worden in hoofdstuk 1, benoemd als karakteristiek van de sociologie, zaken als de objectduiding, de omschrijving en positiebepaling van de meest centrale begrippen en heikele onderwerpen als het wetenschapskarakter van de huidige stand van zaken in de sociologie, alsmede de eeuwige discussie van de waardebetrokkenheid versus de waardevrijheid in helemaal tien pagina's voorgelegd. In feite is dit hoofdstuk daarmee afgerond zij het dat er nog een hele korte paragraaf onder de titel 'slotnotities' is toegevoegd waarbij mij vooral de relativiserende toon is opgevallen. Als voorbeeld hiervan geef ik het volgende citaat: 'De sociologie levert ongetwijfeld bijdragen op het punt van beschrijving, verklaring, voorspelling en beheersing van de sociale werkelijkheid, al moet worden toegegeven dat slechts op het eerste punt onbetwistbare resultaten zijn geboekt.' Het is me niet onbekend, dat de op zijn zachtst gezegd overtrokken verwachtingen betreffende de sociologie op het eind van de jaren zestig, begin jaren zeventig nauwelijks meer hardop worden gezegd, maar de constatering van Rademaker, waar ik geen bezwaar tegen heb, heeft maar heel weinig pretenties.

In hoofdstuk 2 'Ontwikkeling van de sociologie' wordt in een bestek van ruim vijf pagina's de geschiedenis respectievelijk de ontwikkeling van de sociologie beschreven en in een iets ruimer verband – vijftien pagina's – komen de drie 'aartsvaders' K. Marx, E. Durkheim en M. Weber aan bod. Daarbij lijkt het me correct nog eens te hebben gelezen dat de uitbouw van het vak tot een echte empirische discipline duidelijk op het conto van de twee laatstgenoemden moet worden geschreven.

In het laatste hoofdstuk wordt de diversiteit binnen de sociologie aan de orde gesteld waarbij Rademaker op een drietal aspecten ingaat. Eerst noemt hij de differentiaties die er zijn in het métier, zoals de objectspecialisaties sociologie van de arbeid, medische sociologie, etcetera. Daarnaast noemt de auteur in deze paragraaf ook de differentiaties die er zijn als het om de reikwijdte van het perspectief gaat. In dat geval hebben we het onder vakgenoten over het onderscheid in micro-, meso- en macrosociologie. De tweede paragraaf behandelt een fundamentele controverse te weten het neo-positivisme versus de kritische maatschappijtheorie. Als ik een kritische kanttekening ten aanzien van deze studie zou plaatsen dan betreft het deze paragraaf. Ik zie niet in waarom in deze heldere en beknopte rechttoe-rechtaan inleiding dit onderwerp zo nadrukkelijk moet worden vermeld. De kwestie is mijns inziens een aantal malen in het voorgaande zijdelings ter sprake gebracht, maar belangrijker lijkt het me te constateren dat er anno 1993 nauwelijks nog reden is om bij deze discussie expliciet stil te staan. De derde paragraaf in dit hoofdstuk geeft de verwachtingen over de titel van het hoofdstuk 'diversiteit' het duidelijkst weer, want op deze plaats worden de bekende stromingen casu quo de paradigmata besproken.

Daarmee is de beschouwing onder de titel 'beknopte inleiding tot de sociologie' rond en is er vooral vanwege de gedisciplineerde compactheid een studie afgeleverd waartegen nauwelijks iets is in te brengen. Natuurlijk zou je kunnen afdingen op de omschrijving van een bepaald begrip, het ontbreken van een bepaalde notie of een wat onverwachte kanttekening, maar voor mijn gevoel worden er dan spijkers op laag water gezocht. Rademakers beschouwing is binnen de gegeven ruimte en binnen het door hem gekozen – en in brede kring aanvaarde – perspectief sluitend. De studie is overigens vanwege zijn beknoptheid wel veroor-

deeld tot een geschrift voor vooral kenners van het vak, want voor nieuwkomers veronderstelt de aangeboden inhoud toch al een bepaald inzicht en/of een al gevormde sociologische denkwijze.

Dat brengt me op de tweede reden waarom het boekje er mag wezen. De onderhavige studie is mijns inziens zeer geschikt voor collega's die al enige tijd van de theoretische uitgangspunten van het vak zijn 'weggewandeld', hetzij dat ze zich met een objectspecialisatie hebben ingelaten, hetzij dat ze om welke reden dan ook uit het vak zijn vertrokken. Juist in die gevallen lijkt het me bijzonder aantrekkelijk om de uitgangspunten van het vak weer in een handomdraai voorgelegd te krijgen. Aanbevolen: een kwalificatie waarbij ook de overzichtelijke toegevoegde literatuurgids aan het slot van de studie is verdisconteerd.

W. van den Berg

Jaap Frouws, Mest en Macht. Een politiek-sociologische studie naar belangenbehartiging en beleidsvorming inzake de mestproblematiek in Nederland vanaf 1970 (proefschrift). Landbouwniversiteit, Wageningen 1994, 282 p.

Het proefschrift van Frouws gaat over een wel bijzonder actuele problematiek, namelijk hoe in Nederland te komen tot een ecologisch verantwoorde landbouw terwijl dit impliceert dat de boeren minder moeten produceren en aan allerlei milieu-eisen moeten voldoen die nogal wat investeringen vergen. Het is duidelijk dat de boerenorganisaties zich niet zonder slag of stoot gewonnen geven en over de thematiek hoe het 'agrarisch blok' de milieu-organisaties buiten de deur probeert te houden, gaat dit boek.

Om deze belangentegenstellingen te analyseren maakt de auteur gebruik van de theorie van het neo-corporatisme. Deze theorie, die hij nader uitwerkt voor de agrarische sector, gaat er vanuit dat er een grote mate van samenwerking bestaat tussen het ministerie van Landbouw en voormannen van de boerenorganisaties, die invloed krijgen in ruil voor een gedisciplineerde achterban. Door deze samenwerking kunnen milieu-organisaties en andere ministeries buiten de deur worden gehouden.

Hoewel ik op dit terrein geen deskundige ben, durf ik zonder meer te stellen dat aan dit proefschrift een zeer gedegen onderzoek ten grondslag ligt. Dit komt voort uit de duur van het onderzoek (1986-1992), het gebruik van verschillende onderzoeksmethoden (rapporten, interviews, enquête en daadwerkelijke participerende observatie) en de gedrevenheid van de onderzoeker. Hierdoor komen tal van boeiende zaken boven tafel. Zo blijkt dat het ministerie van Landbouw, in samenwerking met het Landbouwschap en de standsorganisaties, gegevens over mest achterhield, wetgeving tegenhield en lange tijd alleen technische oplossingen voor het mestoverschot op de agenda wist te plaatsen.

In de tweede helft van de jaren tachtig moest de grotendeels 'Wageningse' elite in de overheid en georganiseerde landbouw capituleren. De druk van politici en milieugroepen werd steeds groter. Door de invoering van super- en mestheffingen kon niet langer worden voorkomen dat de mestproblematiek ook als politiek probleem op de agenda kwam. Nu de noodzaak van sanering aan de orde kwam, viel de georganiseerde landbouw uiteen. Frouws concludeert dan ook dat daarna de theorie van het neo-corporatisme niet langer opging.

Wel aangeroerd, maar onderbelicht zijn de verschillen in de georganiseerde landbouw. Zo wordt er gesproken over mestoverschot en tekortgebieden en over verschillende belangen van grote en kleine veeboeren. Hoe dit precies doorwerkt in de boerenorganisaties blijft wat onduidelijk, evenals de precieze relatie tussen de voormannen in de organisaties en de achterban. De actor-benadering van Wageningse niet-westerse sociologen, die internationaal be-

kendheid geniet, vermocht Frouws niet te boeien.

Het meest heeft mij verbaasd dat de boeren zelf zo weinig in deze studie aan bod komen. Dat boeren alleen op zondag verantwoord met de schepping willen omgaan maar niet door de week, is klaarblijkelijk zonneklaar. Ook wordt niet verder ingegaan op de verschillen tussen de 'vrije boeren', actievoerende leden van de standsorganisaties en het merendeel van de veehouders dat bereid is naar een oplossing te zoeken. Het boek concludeert aan het slot dat 'eigen initiatieven' van de boeren wellicht een perspectief bieden om landbouw en natuurbehoud te integreren. Het is juist om te stellen dat de landbouworganisaties, met name het Landbouwschap, aan kracht hebben ingeboet, maar de conclusie wordt niet hard gemaakt. Het is in dit verband vreemd dat de auteur niet expliciet ingaat op het bedrijfsstijlenonderzoek van zijn naaste collega's.

Het proefschrift is helaas slecht leesbaar. Er zijn zoveel voetnoten (612!) dat op sommige pagina's maar 5 regels tekst overblijven. Daarnaast is er sprake van uitweidingen en een overvloedigheid aan theorie (p. 11-74!) Voeg hieraan toe het gebruik van lange zinnen en vele termen en een plechtig taalgebruik en u weet waaraan u begint. Maar laat er geen enkel misverstand over bestaan: het gaat hier om een document over mestbeleid waar niemand omheen kan. Hopelijk komt er spoedig een meer leesbare versie die ook voor een breder publiek toegankelijk is.

Bernhard Venema

Wim van Binsbergen en Kees Schilder (red.), *Etniciteit in Afrika/Ethnicity in Africa* (Afrika Focus, Vol. 9 (1-2)). De Smedt, Lokeren 1993, 156 p.

Dit dubbelnummer van *Afrika Focus* bevat een selectie van bijdragen aan de workshop 'Etniciteit in Afrika', georganiseerd te Leiden op 12 en 13 december 1991 door het Afrika Studiecencentrum, op initiatief van de Nederlandse Werkgemeenschap Afrika en de Belgische Vereniging van Afrikanisten. Met uitzondering van één bijdrage van een in Nederland werkzame Afrikaan, bevat het uitsluitend artikelen van Nederlandse en Vlaamse wetenschappers en het biedt dus een goede gelegenheid om vast te stellen wat de stand van het etniciteitsonderzoek op het ogenblik in ons taalgebied is. Hierbij moet men er natuurlijk rekening mee houden dat het hier niet om een volwaardig boek gaat, maar om een themanummer, met alle beperkingen van dien, onder andere wat betreft het aantal pagina's.

Die stand van zaken is klaarblijkelijk zo slecht nog niet. Schilder en Van Binsbergen leveren een, in het Engels geschreven, heldere inleiding over het onderwerp. Hierin proberen zij lijn te brengen in de theorievorming over Afrikaanse etniciteit, en belichten ze de tekortkomingen in de huidige benaderingen op twee punten: etniciteit is niet uitsluitend een schepping van het kolonialisme, zoals tegenwoordig vaak gesuggereerd wordt; etniciteit is niet alleen maar af te doen als een manipulatie van gevoelens aan de basis door politieke elites.

Wat de individuele bijdragen betreft, drie ervan zijn goede verslagen van lopend onderzoek en sluiten aan bij de in de inleiding opgeworpen thema's. Dit is het geval met Schilders artikel over 'Local Rulers in North Cameroon', waarin hij de politieke en etnische aspecten analyseert van de bekering tot de Islam van inheemse volkshoofden die tot een niet-geislamiseerde etnische groep (de Mundang) behoren. Ook De Boecks bijdrage over 'Inter-Cultural Therapeutic and Divinatory Roles among Aluund ('Lunda') and Chokwe in South Western Zaïre' behoort daartoe. Beide artikelen berusten op zorgvuldig en langdurig veldwerk en zijn zonder meer van wetenschappelijke waarde. Bekes bijdrage over 'De Berberse identiteit en het nieuwe meerpartijstelsel in Algerije' behoort eveneens tot dezelfde categorie, al is het

minder diepgaand en meer verwant aan journalistiek werk (overigens in de goede betekenis van het woord). Spijtig dat dit artikel in het Nederlands is opgenomen en niet in het Frans, wat gezien het onderwerp toch handiger zou zijn geweest. Ik neem maar aan dat dit samenhangt met de subtiliteiten van de Vlaamse taalpolitiek.

Twee andere artikelen daarentegen vallen min of meer buiten de boot. Tiokou Ndonko's bijdrage over 'Etnicité, nourriture et politique au Cameroun' is ronduit slecht. Het stuk hangt als los zand aan elkaar en ik heb ook geen enkele samenhang met de inleiding kunnen ontdekken. Wat Van Binsbergens artikel over 'Kazanga – Ethnité en Afrique entre Etat et tradition' betreft, dit is een apart geval. In de oorspronkelijke Nederlandse versie is het een interessant en waardevol stuk, maar het wordt in de Franse vertaling enigszins doodgeslagen. Dit is voor een deel te wijten aan de vertaalster, maar voor een deel ook aan de auteur: Van Binsbergen schrijft bepaald niet lichtvoetig in zijn moedertaal of in het Engels, en hij is in wezen nauwelijks te vertalen.

Al met al dus een goede bundel, ondanks enkele missers.

R. Buijtenhuijs